

Reconstruction and development of blessed monuments, a jihadi act (transformative initiative) in contemporary times

Baqir Ebrahimi¹

Abstract

The holy shrines of the Imams and their descendants, as symbols of the religious, cultural, and historical identity of Shia and Islam, are, on the one hand, the focus of attention of lovers of the Ahl al-Bayt (AS), and on the other hand, the target of threats and destruction by the enemies of Islam. This article examines the enemies' goals in destroying these holy sites and analyzes the role of rebuilding and restoring the shrines of the infallible Imams (the Shia Imams AS) and their children and grandchildren as a cultural and spiritual jihad. The article examines the issue in a descriptive-analytical manner based on a historical study, stating that the main goal of restoring these holy places is not only to restore the buildings, but also as a movement to preserve Islamic identity, strengthen spirituality, and resist the conspiracies of enemies to destroy the heritage of Shia and Islam. This article shows how the reconstruction of the blessed monuments as a specific jihadi act has resisted the destructive efforts of enemies and helped strengthen unity, identity, and spirituality in the Islamic community. Finally, this research emphasizes that the reconstruction of the holy shrines is more than a development project, it is a religious-cultural mission and a jihadi movement to preserve Islam and honor the culture of the Ahl al-Bayt (AS).

Keywords: Reconstruction, Blessed monuments, Imams and Imams' Descendants, Jihad.

The second year

Number Seven

Spring 2025

1. Member of the faculty of the Center for Islamic Education and Persian Literature, Isfahan University of Technology.

إعادة إعمار وتنمية الأماكن المقدسة، عمل جهادي في العصر الحديث

باقر إبراهيم^١

الخلاصة

إن المراكز المقدسة للأئمة وذريتهم، باعتبارها رموزاً للهوية الدينية والثقافية والتاريخية للشعبة والإسلام، هي من جهة محط أنظار محبي أهل البيت عليهم السلام، ومن جهة أخرى هدفاً للتهديد والتدمير من قبل أعداء الإسلام. يتناول هذا المقال، من خلال دراسة أهداف الأعداء من تدمير هذه الأماكن المقدسة، دور إعادة إعمار وترميم مراكز المعصومين عليهم السلام وأبنائهم وأحفادهم كجهاد ثقافي وروحي. ويتناول المقال، باستخدام منهج وصفي تحليلي قائم على دراسة تاريخية، مسألة أن الهدف الرئيسي من إعادة إعمار هذه الأماكن المقدسة ليس ترميم المباني فحسب، بل أيضاً كحركة للحفاظ على الهوية الإسلامية، وتعزيز الروحانية، ومقاومة مخططات الأعداء لتدمير تراث الشيعة والإسلام. يوضح هذا المقال كيف أن إعمار المراكز المقدسة، كعمل جهادي بامتياز، قد صمد في وجه مساعي الأعداء الهدامة، وساهم في تعزيز الوحدة والهوية والروحانية في المجتمع الإسلامي. وأخيراً، يؤكد هذا البحث أن إعمار المراكز المقدسة ليس مجرد مشروع تنموي، بل هو رسالة دينية ثقافية وحركة جهادية للحفاظ على الإسلام وتكريم ثقافة أهل البيت عليهم السلام.

الكلمات المفتاحية: إعادة الإعمار، الأماكن المقدسة، الأئمة وذريتهم، الجهاد

فصلنامه
علمی
مطالعات
بفقه و
امکان
متبرکه

السنة الثانية | العدد ٧ | الخريف ١٤٤٤

١. عضو هيئة التدريس بمركز التعليم الإسلامي والأدب الفارسي بجامعة أصفهان للتكنولوجيا

iut.ac.ir@ebrahimi1307

بازسازی و توسعه بقاع متبرکه، اقدامی جهادی در دوران معاصر

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۲/۳۱

باقر ابراهیمی^۱

چکیده

حرم‌های مطهر امامان و امامزادگان به‌عنوان نمادهای هویت دینی، فرهنگی و تاریخی شیعه و اسلام، از یک سو مورد توجه دستداران اهل بیت (ع) و از سوی دیگر، هدف تهدیدها و تخریب‌های دشمنان اسلام می‌باشد. این مقاله با بررسی اهداف دشمنان در تخریب این بقاع متبرکه، به تحلیل نقش بازسازی و مرمت حرم‌های معصومین (ع) و فرزندان و نوادگان‌شان به‌عنوان یک جهاد فرهنگی و معنوی می‌پردازد. مقاله به روش توصیفی-تحلیلی بر مبنای یک مطالعه تاریخی، این موضوع را مورد بررسی قرار می‌دهد که هدف اصلی بازسازی این مکان‌های مقدس نه تنها احیای ساختمان‌ها، بلکه به‌عنوان حرکتی در راستای حفظ هویت اسلامی، تقویت معنویت و مقاومت در برابر توطئه‌های دشمنان برای نابودی میراث شیعه و اسلام است. این مقاله نشان می‌دهد که چگونه بازسازی بقاع متبرکه به‌عنوان یک اقدام جهادی ویژه در برابر تلاش‌های تخریب‌گرایانه دشمنان ایستادگی کرده و به تقویت وحدت، هویت و معنویت در جامعه اسلامی کمک می‌کند. در نهایت، این پژوهش بر این نکته تأکید می‌کند که بازسازی حرم‌های مطهر فراتر از یک پروژه عمرانی، یک رسالت دینی - فرهنگی و حرکتی جهادی برای حفظ اسلام و بزرگداشت فرهنگ اهل بیت (ع) است.

کلیدواژه‌ها: بازسازی، بقاع متبرکه، امامان و امامزادگان، جهاد.

مقدمه

حرم‌های امامان معصوم (ع) و ذریه ایشان در جهان اسلام نه تنها به عنوان مکان‌های مقدس و معنوی، بلکه به عنوان کانون‌های فرهنگی، علمی، اجتماعی و سیاسی نقش آفرینی می‌کنند. این مکان‌ها به تقویت هویت اسلامی، وحدت مسلمانان و ترویج ارزش‌های دینی کمک می‌کنند و به عنوان نمادهای زنده تاریخ و فرهنگ اسلامی، جایگاه بی‌بدیلی در جهان اسلام دارند. در مقابل، تخریب این اماکن مقدس از جمله وقایع تلخ و تأمل‌برانگیز در تاریخ اسلام است که بارها در طول قرون متمادی رخ داده است. این اقدامات نه تنها به عنوان یک عمل فیزیکی علیه مکان‌های مقدس، بلکه به عنوان یک استراتژی سیاسی، مذهبی و اجتماعی برای تضعیف جایگاه ائمه و پیروانشان در نظر گرفته می‌شود. به تعبیر دیگر این اقدام دشمنان نباید تنها به عنوان یک حرکت متعصبانه جاهلانه نگریسته شود و به راحتی از کنار آن عبور کرد بلکه باید با تحلیل دقیق به دست‌های پشت پرده و نقشه‌های پیچیده‌ای که در پس این گونه اقدامات وجود دارد آگاهی یافت.

تخریب بقاع متبرکه پدیده‌ای چند وجهی است که اهداف سیاسی، مذهبی، اجتماعی و اقتصادی را در بر می‌گیرد. این اقدامات نه تنها به قصد نابودی مبانی مذهبی شیعه، بلکه برای تضعیف روحیه و انسجام اجتماعی پیروان ائمه انجام شده است. با این حال، حیات تاریخی تشیع بیانگر آن است که شیعیان همواره با حفظ و بزرگداشت این مکان‌ها، در برابر این اقدامات ایستاده‌اند. بررسی این موضوع نه تنها به درک بهتر تاریخ اسلام کمک می‌کند، بلکه درس‌هایی برای حفظ میراث مذهبی و فرهنگی در برابر تهدیدات مشابه ارائه می‌دهد.

مقام معظم رهبری در دیداری که با جامعه مداحان در روز ولادت حضرت زهرا سلام الله علیها داشتند در بخشی از سخنان خود به تبیین مقوله جهاد پرداخته و با دعوت همگان مخصوصاً مداحان به تبیین حقایق برای مخاطبان که از آن به جهاد تبیین یاد کردند می‌فرمایند: جهاد یعنی تلاش در مقابل با دشمن؛ هر تلاشی جهاد نیست. خیلی‌ها تلاش می‌کنند، تلاش‌های علمی زیادی می‌کنند، تلاش‌های اقتصادی می‌کنند که خوب و به‌جا است، اما جهاد نیست. جهاد یعنی تلاشی که هدف‌گیری در مقابل دشمن در آن وجود داشته باشد؛ این جهاد است. در اصطلاح اسلامی و منطق اسلامی، جهاد این [کاری] است که در مقابل دشمن انجام می‌گیرد... مهم این است که ما عرصه جهاد را تشخیص بدهیم که در هر زمانی در چه عرصه‌ای باید جهاد کرد؛ این خیلی مهم است. (۱۴۰۰/۱۱/۳)

در دیدار با مداحان در روز ولادت حضرت زهرا سلام الله علیها).

با این مقدمه مختصر، آنچه از انجام این پژوهش به دست خواهد آمد دو هدف مهم است: اهداف مهم از بازسازی، توسعه و مرمت بقاع متبرکه و دوم؛ اغراض مهم دشمنان از هجمه و تخریب این اماکن مقدس.

از آنجا که این اماکن مقدس در جامعه شیعه از جایگاه بسیار والایی برخوردار است و نقش‌های متعدد و عمیقی در ابعاد مذهبی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و حتی اقتصادی ایفا می‌کند، بر این اساس، مقاله حول دو مسئله اصلی سازماندهی شده است: اول آنکه این حرم‌های شریف چگونه توانسته‌اند به عنوان نمادهای معنوی و دینی برای جامعه شیعه بلکه جهان اسلام نقش آفرینی کنند؟ مهم‌تر آنکه مغرضین از تعرض به این اماکن مقدس چه اهداف و اغراضی را دنبال می‌کنند؟ فرض

اصلی پژوهش آن است که این مکان‌های مقدس به عنوان نمادهای معنوی، فرهنگی و تاریخی، در ابعاد مختلفی بر جهان اسلام تأثیرگذار هستند که به بررسی این ابعاد در ادامه مقاله پرداخته خواهد شد. همچنین با بررسی اهداف مغرضین از تعرض به این اماکن مقدس این مسئله روشن می‌گردد که این اماکن چرا باید مورد تعظیم و پاسداشت قرار گیرد.

مطلب مهمی که در پرتو بیان این موارد به دست می‌آید اولاً پی بردن به جایگاه این حرکت ویژه یعنی مرمت و بازسازی و توسعه بقاع متبرکه است و اثرات عمیقی که می‌تواند داشته باشد و ثانیاً بیانگر وظیفه و مسئولیت متولیان این مکان‌های مقدس است که سعی در حفظ این موارد و اهتمام نسبت به آن و جلوگیری از کم رنگ شدن آن یا بی‌مبالاتی نسبت به آن باشند. به عنوان مثال باید مراقب بود که این مکان‌های شریف که می‌تواند بهترین جایگاه برای تحکیم وحدت میان مسلمانان باشد به ابزاری برای تفرقه و نفرت پراکنی میان مسلمین تبدیل نشود.

در زمینه موضوع مورد بحث، مقالات و تحقیقات متعددی در حوزه‌های معماری، شهرسازی، علوم اسلامی، تاریخ هنر و گردشگری مذهبی نوشته شده است. برخی از این مقالات به بررسی ابعاد معنوی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بازسازی حرم‌ها پرداخته‌اند، در حالی که برخی دیگر بر جنبه‌های فنی و هنری این پروژه‌ها تمرکز کرده‌اند. آنچه در این نوشتار بیشتر مدنظر قرار گرفته است پرداختن به جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی این حرکت است گرچه به سایر ابعاد نیز نگاهی خواهد داشت.

۱. پیشینه و روش پژوهش

در زمینه موضوع مورد بحث، مقالات و تحقیقات متعددی در حوزه‌های معماری، شهرسازی، علوم اسلامی، تاریخ هنر و گردشگری مذهبی نوشته شده است. همچنین در نوشته‌هایی که به بررسی فرقه وهابیت و داعش و عملکرد آنها پرداخته‌اند، به این مطلب اشاره شده است. در این زمینه می‌توان به مقاله «ضرورت احیای بقیع و آثار اسلامی تخریب شده» نگاشته نجاتی و مقاله «کارکردهای اجتماعی امامزادگان و مناسک مذهبی آنان» که توسط باقری و دردشتی نوشته شده و مقاله «گردشگری مذهبی و عوامل موثر بر آن» نوشته آقاجانی و فراهانی فرد، اشاره نمود. نکته قابل توجه در این مقالات آن است که این پژوهش‌ها برخی به بررسی ابعاد معنوی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بازسازی حرم‌ها پرداخته‌اند و برخی دیگر بر جنبه‌های فنی و هنری این پروژه‌ها تمرکز کرده‌اند. با این حال در این نوشته‌ها کمتر به نگاه فرهنگی و اجتماعی بها داده شده است. در این نوشتار سعی شده است که با روش توصیفی تحلیلی و تمرکز بیشتر بر جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی این حرکت، ابعاد بدیعی از آن بیان شود گرچه به سایر ابعاد نیز نگاهی خواهد داشت. جنبه‌هایی که توجه بیشتر و اقدام مناسب در راستای آنها ضروری می‌باشد.

۲. نقش بقاع متبرکه در پویایی جهان اسلام

بر مبنای محور اول مقاله؛ به برخی از مهم‌ترین نقش‌های بقاع متبرکه در تأثیرگذاری و جهت بخشی به حرکت جهان اسلام و جامعه شیعه اشاره می‌شود:

۲-۱. نماد وحدت اسلامی

در اهمیت و ضرورت وحدت میان گروه‌های مختلف مسلمانان مخصوصاً در دنیای حاضر هیچ شک و شبه‌های نیست و هر کس آگاهی مختصری از وضعیت جهان امروز داشته باشد، حفظ وحدت میان مسلمانان را از مهم‌ترین و اساسی‌ترین وظایف که همه افراد جامعه اسلامی باید نسبت به آن اهتمام داشته باشند خواهد دانست. مهمی که دشمنان اسلام حتی به اسم دین و مسلمانی و با هر وسیله‌ای درصدد برهم زدن آن هستند. چرا که می‌دانند شوکت و عزت و قدرت مسلمانان در حفظ وحدت و ذلت و حقارت و شکست آنها در ایجاد تفرقه و چند دستگی است.

بقاع متبرکه به‌عنوان مکان‌های مقدس مشترک میان شیعیان و برخی از اهل سنت، می‌توانند نماد وحدت و همبستگی میان مسلمانان باشند. زیارت این مکان‌ها توسط مسلمانان از مذاهب مختلف، نشان‌دهنده اشتراکات دینی و فرهنگی آنها است. این حرم‌ها می‌توانند به‌عنوان کانون‌های گفت‌وگوی بین‌مذهبی و تقریب مذاهب اسلامی عمل کنند و موجب کاهش اختلافات و تقویت وحدت اسلامی شوند. از این رو بازسازی حرم‌های مشترک میان شیعیان و اهل سنت می‌تواند به تقریب مذاهب و تقویت وحدت اسلامی کمک کند. این کار به‌عنوان یک جهاد وحدت‌بخش، در راستای ایجاد همبستگی میان مسلمانان انجام می‌شود (نجاتی، ۱۳۹۵: ۸۵).

۲-۲. تقویت هویت اسلامی و شیعی

اساس و شالوده شخصیت هر فرد و جامعه‌ای وابسته به هویت فردی و جمعی آن است. همان چیزی که حس بودن و مؤثر بودن را در فرد و جامعه ایجاد و تقویت می‌کند. هویتی که اگر از فرد یا جامعه گرفته شود رو به زوال و نابودی خواهد رفت.

حرم‌های مقدس به‌عنوان نمادهای تاریخی و مذهبی، به تقویت هویت اسلامی در جهان کمک می‌کنند. این مکان‌ها یادآور نقش خاندان اهل بیت (ع) در ترویج اسلام و دفاع از ارزش‌های دینی هستند. این حرم‌ها به مسلمانان سراسر جهان احساس تعلق به تاریخ و میراث مشترک اسلامی را می‌دهند. همچنین این مکان‌های مقدس، نماد هویت شیعه و اسلام هستند. بازسازی و حفظ این مکان‌ها به تقویت این هویت و مقابله با تلاش‌های تضعیف‌کننده آن کمک می‌کند. این کار به‌عنوان یک جهاد هویتی، در برابر تحریف‌ها و حملات فرهنگی ایستادگی می‌کند. در شرایطی که شیعیان در برخی مناطق تحت فشار یا تهدید هستند، این حرم‌ها به‌عنوان نمادهای مقاومت و پایداری، هویت شیعی را زنده نگه می‌دارند (میررضی، ۱۴۰۰: ۱۳۶).

۲-۳. نماد ارتباط با اهل بیت (ع)

هر فردی در زندگی خود نیاز به منبعی از قدرت دارد تا در کشاکش روزگار به آن تکیه کند و در فراز و نشیب‌های ایام، امید خود را از دست ندهد. حرم‌های شریف به‌عنوان مکان‌های مقدس، نماد ارتباط معنوی شیعیان با اهل بیت (ع) هستند. زیارت این حرم‌ها برای شیعیان نه تنها یک عمل عبادی، بلکه فرصتی برای تقرب به خداوند از طریق ائمه (ع) محسوب می‌شود. زیارت این مکان‌ها به شیعیان احساس آرامش، امید و تعلق خاطر به مکتب اهل بیت (ع) می‌دهد. این مطلب از امام هشتم (ع) وارد شده است که «إِنَّ لِكُلِّ إِمَامٍ عَهْدًا فِي غُنْقِ أَوْلِيَائِهِ وَ شِيعَتِهِ وَ إِنَّ مِنْ تَمَامِ الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ

زیارة قُبُورِهِمْ»؛ هر امامی بر گردن دوستان و شیعیان خویش پیمانی دارد و زیارت قبور پیشوایان، بخشی از عمل به این پیمان است. (جرعاملی، ۱۴۲۴، ج ۱۰، ب ۴۴، ح ۲).

۲-۴. تقویت روحیه معنوی و اخلاقی

وجود الگو و سرمشق در زندگی از نیازهای مهم تربیتی انسان است. مقوله مهمی که مکاتب مختلف تربیتی همگی به آن اذعان دارند. و البته هر چه این الگوها و سرمشق‌ها کامل‌تر باشند رساندن متربی به سرمنزل مقصود بهتر صورت خواهد گرفت. به تعبیر دیگر الگوهایی که هر چه بیشتر از تمامیت و جامعیت برخوردار باشند.

زیارت حرم‌های ائمه (ع) و امامزادگان لازم‌الرعایه به مسلمانان سراسر جهان فرصت می‌دهد تا با الگوهای اخلاقی و معنوی اسلام آشنا شوند و از سیره و روش زندگی اهل بیت (ع) الهام بگیرند. این مکان‌ها به عنوان مراکز معنوی، به تقویت ایمان و اخلاق در میان مسلمانان کمک می‌کنند. در روایاتی که از پیامبر اکرم (صلى الله عليه وآله) نقل شده، این نکته تصریح شده است. از جمله در بیانی پیامبر گرامی (صلى الله عليه وآله) می‌فرمایند: كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، أَلَا فَرُّوْهَا فَإِنَّهَا تُرْقِي الْقَلْبَ وَ تُدْمِغُ الْعَيْنَ وَ تُدَكِّرُ الْآخِرَةَ (متقی هندی، ۱۴۰۹، ج ۱۵، ح ۴۲۵۵۵). من شما را از زیارت قبور نهی کرده بودم [به خاطر این که به زیارت قبور مشرکان می‌رفتند که خود ممنوع است] اکنون [که قبور مسلمانان و شهیدان در برابر شماست] زیارت کنید! زیرا زیارت دلها را نرم میکند و دیدگان را اشکیار می‌سازد و آخرت را به خاطر می‌آورد.

۲-۵. کانون آموزش و ترویج معارف دینی به‌عنوان مراکز علمی و فرهنگی

بالا بردن معرفت و آگاهی و آشنایی هر چه بیشتر با معارف اسلامی وظیفه هر فرد مسلمان است. آیات قرآن و روایات معصومین (ع) مشحون از توصیه و دستور به علم آموزی و افزایش معرفت است. اعتقادی محکم خواهد بود و در رویارویی با شبهات و سؤالات سست نخواهد شد که متکی به تحقیق، پژوهش، مطالعه و آگاهی باشد.

بقاع متبرکه به‌عنوان مراکز علمی و فرهنگی، نقش مهمی در آموزش معارف اسلامی و شیعی ایفا می‌کنند. در طول تاریخ، حوزه‌های علمیه و مراکز آموزشی بسیاری در جوار این حرم‌ها تأسیس شده‌اند. این مکان‌ها به‌عنوان پایگاه‌هایی برای ترویج اندیشه‌های شیعی و پاسخ به شبهات دینی و فرهنگی عمل می‌کنند.

از این رو بسیاری از حرم‌های متبرکه به‌عنوان مراکز علمی و فرهنگی در جهان اسلام شناخته می‌شوند. این مکان‌های شریف، میزبان حوزه‌های علمیه، کتابخانه‌ها و مراکز تحقیقاتی هستند که به تولید و ترویج معارف اسلامی می‌پردازند. همچنین این مراکز به‌عنوان پایگاه‌هایی برای آموزش و پژوهش در زمینه‌های دینی، تاریخی و فرهنگی عمل می‌کنند تا جائی که امروزه به این اماکن مقدس عنوان قطب‌های فرهنگی اطلاق می‌شود (ر.ک اثنی عشران و تقی پور، ۱۴۰۲: ۱۰۵-۱۰۵).

۲-۶. احیای ارزش‌های دینی و اخلاقی

از مهم‌ترین مؤلفه‌های یک جامعه دینی، زنده بودن ارزش‌های دینی در آن و اهمیت دادن به شعائر مذهبی و دینی است. از این رو باید هر چه بیشتر سعی شود تا زمینه ظهور و بروز این ارزش‌ها در جامعه فراهم شود. (نادعلی علی‌نیا، ۱۳۹۰: ۶۱) بازسازی و توسعه حرم‌ها به‌عنوان نمادهای معنوی، به احیای ارزش‌های دینی و اخلاقی در جامعه کمک می‌کند. این کار باعث تقویت ایمان و معنویت در میان مسلمانان می‌شود. این اقدام به‌عنوان یک جهاد معنوی، در راستای ترویج فرهنگ اسلامی و ارزش‌های اهل بیت (ع) انجام می‌گیرد. خداوند در آیه ۲۲ سوره حج می‌فرماید: «وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ» و تأکید می‌کند هرکس شعائر الهی را بزرگ دارد، این کار نشانه تقوای دل‌هاست.

یکی از مکان‌هایی که حضور و نقش اهل‌بیت (ع) در گسترش معنویت و اخلاق و انسانیت در جامعه محسوس است بقاع متبرکه است؛ از این رو باید این مکان‌ها را به‌عنوان مکان‌های انسان‌سازی و جامعه‌سازی بشناسیم.

۲-۷. نماد وحدت و همبستگی شیعیان

همان‌گونه که گذشت وحدت میان مسلمین از مقولات بسیار مهم مخصوصاً در دنیای معاصر است. در کنار وحدتی که باید میان مسلمانان وجود داشته باشد، وحدت و یکپارچگی دوستداران اهل‌بیت (ع) و انسجام هر چه بیشتر میان ایشان از اهمیت بسزایی برخوردار است. در این میان، علاوه بر نقشی که حرم‌های شریف در ایجاد وحدت میان مسلمانان دارند که به آن اشاره شد، این مکان‌های مقدس همچنین به‌عنوان نمادهای مشترک میان شیعیان جهان، نقش مهمی در ایجاد وحدت و همبستگی میان آن‌ها ایفا می‌کنند. شیعیان از کشورها و فرهنگ‌های مختلف در این مکان‌ها گرد هم می‌آیند و احساس تعلق به یک امت واحد را تجربه می‌کنند. به این ترتیب با ترویج فرهنگ زیارت، به‌عنوان یک شاخه از دیپلماسی نرم، می‌توان نقش و تأثیر بسیار زیادی در تقویت همبستگی و همگرایی جهان اسلام ایفا کرد. دیپلماسی زیارت با استفاده از فرصت زیارت اماکن مقدسه برای مسلمانان از کشورهای مختلف، در تقویت همبستگی فرهنگی و مذهبی بین کشورهای اسلامی بسیار مؤثر است. ایجاد ارتباطات دینی و تبادلات فرهنگی مشترک، دیپلماسی زیارت را راه‌کاری برای تقویت وحدت جهان اسلام قرار می‌دهد.

مختصر اینکه این حرم‌های شریف به‌عنوان کانون‌های تجمع در مناسبت‌های مذهبی (مانند ایام محرم، صفر و میلاد ائمه) باعث تقویت روحیه جمعی و همدلی میان

شیعیان می‌شوند (پورامینی، ۱۴۰۱: ۵۳).

۲-۸. مرکز فعالیت‌های اجتماعی و خیریه

خدمت‌رسانی به اقشار مختلف جامعه در عرصه‌های گوناگون، به‌ویژه هم‌کیشان و هم‌مسلمانان از جمله توصیه‌های بسیار مهم در فرهنگ دینی است. همچنین از بی‌تفاوتی نسبت به وضعیت سایر افراد جامعه نهی شده است. مسلمان واقعی در پی برآوردن حاجت‌ها و نیازهای دیگران مخصوصاً برادران دینی خود است و از هیچ کوششی در این جهت دریغ نمی‌ورزد. بسیاری از بقاع متبرکه به‌عنوان مراکز ارائه خدمات اجتماعی و خیریه فعالیت می‌کنند. این خدمات شامل کمک به نیازمندان، ساخت مدارس، بیمارستان‌ها و سایر پروژه‌های عام‌المنفعه است. این فعالیت‌ها نه تنها به بهبود شرایط زندگی مردم کمک می‌کند، بلکه جایگاه اجتماعی و مردمی این مکان‌ها را نیز تقویت می‌کند (یاقری و دردشتی، ۱۳۹۲، ج ۲: ۵۸-۷۳) و موجب انس و محبت و مودت بیشتر مردم نسبت به خاندان اهل بیت (ع) می‌شود.

۲-۹. خدمت به زائران و جامعه اسلامی

همان‌گونه که سعی می‌شود با بیان احادیث گوناگون رغبت بیشتری در مردم برای تشریف به زیارت ایجاد کرد و آنان را نسبت به این امر مهم با توجه به فوائد و آثار مهمی که دارد، ترغیب نمود، باید سعی نمود که زمینه سهولت و راحتی هر چه بیشتر زائران با فراهم آوردن زیرساخت‌ها و خدمات نیز فراهم گردد و موانعی که در این زمینه وجود دارد مرتفع گردد. بنابراین بازسازی حرم‌ها به‌منظور بهبود شرایط زیارت و ارائه خدمات بهتر به زائران، یک اقدام انسانی و دینی است. این کار به زائران امکان می‌دهد تا در محیطی مناسب و ایمن به زیارت و عبادت بپردازند. این خدمت به‌عنوان یک جهاد اجتماعی، در راستای رفع نیازهای جامعه اسلامی و تقویت روحیه معنوی مسلمانان انجام می‌شود. امروزه با انجام این اقدامات ارزشمند در مجاورت با اماکن مقدس، عنوان قطب‌های گردشگری به این اماکن داده می‌شود. همچنین در این اماکن به‌خوبی می‌توان به اقدامات معنوی برای رفع مشکلات اجتماعی زائران حضور یافته در این اماکن پرداخت (نجفی، ۱۲۴).

۲-۱۰. پستوانه مقاومت و مبارزه

در طول تاریخ و در هر دوره زمانی دو جبهه حق و باطل وجود داشته و به رویارویی و تقابل با یکدیگر برخاسته‌اند. توصیه قرآن و معصومان (ع) همواره این بوده که انسان‌های مؤمن با تشخیص صحیح و به‌هنگام، جبهه حق را تقویت و به مقاومت و مبارزه با جبهه باطل اقدام کنند. امامان معصوم (ع) و بسیاری از خاندانشان در زمان حیات خویش، خود، سردمدار مبارزه با باطل و مقاومت در برابر آن بوده‌اند که البته این مبارزه در هر دوره‌ای به فراخور مقتضیات آن زمان رخ داده است. از این رو در طول تاریخ، بقاع متبرکه مخصوصاً حرم‌های امامان معصوم (ع) به‌عنوان نمادهای مقاومت در برابر ظلم و ستم مورد توجه بوده و الهام‌بخش بسیاری از جنبش‌های اسلامی

در طول تاریخ بوده‌اند. برای مثال، حرم امام حسین (ع) در کربلا به‌عنوان نماد مبارزه با ظلم و الهام‌بخش جنبش‌های آزادی‌بخش در جهان اسلام شناخته می‌شود. این مکان‌ها به شیعیان روحیه مقاومت و پایداری در برابر مشکلات و چالش‌ها را می‌دهند و به مسلمانان یادآوری می‌کنند که در برابر ظلم و بی‌عدالتی باید ایستادگی کرد. به‌عنوان مثال دیگر، می‌بایست به مزار کاظمین اشاره کرد که در مرکز عراق در مجاورت پایتخت این کشور به‌عنوان مرکز پیوند معنوی شیعیان، مرکز تبادل فرهنگ دینی و فرهنگی شیعه، محلی برای حفظ و نشر فرهنگ و آموزه‌های اهل بیت (ع) تبدیل شد. همین امروز و در حال حاضر، حرم کاظمین به‌عنوان نمادی از هویت و مقاومت شیعه شناخته می‌شود و توسعه حرم و بناهای زیارتی آن، نشان دهنده ارادت شیعیان به این مکان مقدس و پشتوانه روحیه مقاومت و مبارزه در طول تاریخ بوده است (اکاتی و گلی، ۱۳۹۳: ۱۷).

در برخی موارد، حرم‌های ائمه (ع) و فرزندانشان به‌عنوان کانون‌های فعالیت‌های سیاسی نیز عمل کرده‌اند. برای مثال، در جریان انقلاب اسلامی ایران، حرم امام رضا (ع) در مشهد و حرم حضرت معصومه (س) در قم به‌عنوان مراکز تجمع و سازماندهی مبارزات مردمی مورد استفاده قرار گرفتند. این مکان‌ها به دلیل جایگاه معنوی و مردمی خود، می‌توانند به‌عنوان پایگاه‌هایی برای بسیج افکار عمومی و پیشبرد اهداف سیاسی و اجتماعی مورد استفاده قرار گیرند.

۲-۱۱. مقاومت در برابر تخریب و نابودی و احیای نمادهای دینی

در طول تاریخ، حرم‌های شریف بارها مورد تخریب و آسیب قرار گرفته‌اند. بازسازی این مکان‌ها به معنای مقاومت در برابر این تخریب‌ها و احیای نمادهای دینی است. این اقدام به‌عنوان یک جهاد دفاعی، در برابر دشمنان اسلام و اهل بیت (ع) انجام می‌شود. از این رو کمک در بازسازی و توسعه بقاع متبرکه یکی از راه‌های ترویج و تعظیم شعائر الهی است. حدیث زیر را می‌توان به‌عنوان شاهد از میان صدها روایتی که در زمینه اهمیت عمارت و بازسازی این مکانهای مقدس وارد شده است، خاطر نشان کرد.

در کتاب فرحة‌الغری از ابی عامر ثبانی واعظ اهل حجاز روایت کرده که می‌گوید: نزد امام صادق (ع) رفتم و عرض کردم: ای فرزند رسول خدا (ص) ثواب کسی که قبر امیرالمؤمنین (ع) را زیارت کند و آنجا را تعمیر کند چیست؟ فرمود: ای ابا عامر پدرم از پدرش از جدش حسین بن علی (ع) از علی (ع) از رسول خدا (ص) روایت کرده که به علی (ع) فرمود: به خدا سوگند تو را در سرزمین عراق می‌کشند و در آنجا دفن خواهی شد، علی (ع) عرض کرد: پاداش کسی که قبر ما را زیارت کند و آنها را آباد کرده بدانها سرکشی و رفت و آمد کند چیست؟ فرمود: ای ابوالحسن خداوند قبر تو و قبر فرزندان را بقعه‌هایی از بقعه‌های بهشت و میدانی از میدان‌های آن قرار داده و برآستی خداوند دل‌های مردمان شریف و برگزیدگان خلق خود را چنان آفرید که مشتاق شمایند و سختی و آزارها را تحمل کرده قبرهای شما را آباد کنند و به‌منظور تقرب به درگاه خدا و به خاطر دوستی رسول خدا (ص) بسیار به زیارت آنها آیند، ای علی اینان کسانی هستند که مخصوص به شفاعت منند و در کنار حوض من وارد شوند و فردای قیامت در بهشت، دیدار کنندگان و زائران منند. ای علی! کسی که قبرهای شما را آباد کند و به دیدارشان آید چنان است که حضرت سلیمان بن داود را در ساختن بیت المقدس کمک

کرده است، و کسی که قبرهای شما را زیارت کند معادل است با ثواب هفتاد حج پس از حج واجب، و از گناهان خود بیرون آید تا از زیارت شما باز گردد مانند روزی که مادر او را زائیده، پس مژده باد تو را و مژده بده به دوستان خود از نعمت‌های الهی به چیزی که چشمی ندیده و گوش‌ی نشنیده و بر دل هیچ بشری خطور نکرده است. ولی تفاله‌هایی از مردم نیز هستند که زائران قبور شما را سرزنش کنند همان‌گونه که زن روسپی را سرزنش کنند، اینان بدترین امت من هستند که خدا شفاعت مرا به آنها نرساند و بر حوض من وارد نشوند (ابن طاوس حلی، ۱۳۹۲: ۵۸).

۲-۱۲. جاذبه گردشگری دینی- اقتصادی

گردشگری در دهه‌های اخیر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های دنیا تبدیل شده، و علی‌رغم تمامی اتفاقات همواره رشد سریعی در توسعه اقتصادی جوامع و مناطق مختلف ایجاد کرده است. (سمیه حسونود و مسعود خدایانه، ۳۹۳۱: ۶). گردشگری مذهبی نیز یکی از رایج‌ترین اشکال گردشگری در سراسر جهان است. بقاع متبرکه به‌عنوان جاذبه‌های گردشگری مذهبی، سالانه میلیون‌ها زائر از سراسر جهان را به خود جذب می‌کنند. زیارت این مکان‌ها به مسلمانان فرصت می‌دهد تا با فرهنگ‌ها و سنت‌های مختلف اسلامی آشنا شوند. (معصومه آقاجانی و سعید فراهانی فرد، ۴۹۳۱: ۹).

همچنین این امر تأثیر بسیار زیادی در رونق اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی مناطق پیرامونی خواهد داشت. این کار به بهبود شرایط زندگی مردم و خدمت به جامعه کمک می‌کند. این اقدام به‌عنوان یک جهاد اقتصادی، در راستای توسعه و پیشرفت جامعه اسلامی انجام می‌شود.

۲-۱۳. حفظ میراث اسلامی و شیعی

حرم‌های مقدس به‌عنوان بخشی از میراث تاریخی و فرهنگی جهان اسلام و شیعه، نقش مهمی در حفظ و انتقال این میراث به نسل‌های آینده ایفا می‌کنند. این مکان‌ها به‌عنوان نمادهای زنده تاریخ اسلام، یادآور نقش اهل بیت (ع) و ذریه ایشان در شکل‌گیری و ترویج ارزش‌های اسلامی هستند. بازسازی این مکان‌ها به معنای حفظ این میراث برای نسل‌های آینده است. این کار به‌عنوان یک جهاد فرهنگی، در برابر تلاش‌های تخریب‌گرانه و نادیده گرفتن این میراث مقدس، ایستادگی می‌کند.

نکته‌ای که نباید از آن غفلت کرد آن است که آثار سازنده زیارت قبور، به ویژه زیارت قبور عالمان و شهیدان و اولیای الهی و پیامبر گرامی (ص) در گرو حفظ قبور آنان است. زیارت، سبب بازسازی این قبور و صیانت آنهاست و اگر امت اسلامی پیوند خود را با این مراقد متبرکه قطع کند طبعاً با گذشت زمان، این مراکز به دست فراموشی سپرده می‌شوند و اثری از آنها باقی نمی‌ماند و در نتیجه دو خسارت بزرگ متوجه امت اسلامی می‌شود:

۱. آثار سازنده‌ای که در زیارت این مراکز بوده از دست می‌رود.

۲. مسائل صدر اسلام و سیره و تاریخ اولیای دین به‌تدریج فراموش می‌شود و نسل‌های آینده با

دیده شک و تردید به اصل حادثه می‌نگرند؛ زیرا زیارت قبور آنها مایه تجدید خاطره‌ها می‌شود و در صورت تحریم این اعمال، با گذشت زمان به دست فراموشی سپرده شده و نوشته‌ها نیز جایگزین مشاهده‌ها نمی‌شود و کم‌کم دیگر مسائل مربوط به اسلام نیز به همین سرنوشت دچار می‌شود و شک و تردید نسبت به خود آیین پیامبر خاتم و شخص شخیص او و برنامه‌های او راه پیدا کرده و با گذشت زمان کم‌رنگ می‌شود؛ هم‌چنان که جریان درباره حضرت مسیح (ع) از این قرار است (سبحانی، ۱۳۸۷: ۲۶).

وجود این‌گونه بناها یک سند تاریخی بر وجود این شخصیت‌ها و برنامه و تاریخشان است، به همین دلیل پیامبران و شخصیت‌هایی که قبر آنها متروک مانده تاریخ آنها نیز مورد تردید و سؤال قرار گرفته است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۲: ۳۸۹).

۲-۱۴. تقویت روحیه امید و توکل

زیارت بقاع متبرکه و ارتباط با این مکان‌های مقدس، به شیعیان روحیه امید و توکل به خداوند و اهل بیت (ع) می‌دهد. تقویت ایمان و باورهای دینی، ایجاد انگیزه برای انجام اعمال صالح، تسکین آلام روحی و روانی، تقویت و افزایش امید و نشاط معنوی برخی از آثار زیارت ائمه و اماکن مقدسه می‌باشد. این امر به‌ویژه در شرایط سخت و بحرانی، به شیعیان کمک می‌کند تا با استقامت و ایمان بیش‌تری به زندگی ادامه دهند (ضرابی، ۱۳۷۹: ۲۲-۲۵).

۲-۱۵. ابراز ارادت عملی و خدمت به اهل بیت (ع)

در کنار محبت قلبی و دوستی باطنی نسبت به امامان معصوم (ع) و ذریه ایشان از جمله وظایف شیعیان آن است که به ابراز و اظهار این محبت پرداخته و در عمل، دوستی خود به این ذوات مقدسه را اعلام نمایند.

بازسازی بقاع متبرکه به‌عنوان یک خدمت به اهلبیت (ع) و ابراز ارادت به آن‌ها تلقی می‌شود. این کار نشان‌دهنده عشق و وفاداری به مکتب اهل بیت (ع) است.

این اقدام به‌عنوان یک جهاد عاشقانه، در راستای ابراز محبت به اهل بیت (ع) انجام می‌شود. قرآن مجید به ما دستور می‌دهد که به بستگان و خویشاوندان پیامبر گرامی (ص) مهر بورزیم، آن‌جا که می‌فرماید: قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى (شوری: ۲۳) بگو من بر رسالت، اجری جز علاقه و دوستی خویشاوندانم نمی‌خواهم. بدیهی است یکی از راه‌های ابراز علاقه به خاندان رسالت و امامت، همان حفظ قبور و تعمیر آنهاست و این راه و رسم در میان ملل جهان نیز وجود دارد و همگی آن را نوعی اظهار مهر و محبت به صاحب قبر می‌دانند و لذا شخصیت‌های بزرگ سیاسی و علمی را در کلیساها یا مقابر معروف دفن کرده، اطراف آن را گل کاری و درخت کاری می‌کنند (سبحانی، ۱۳۸۷: ۳۶).

از طرف دیگر این زیباسازی‌ها می‌تواند باعث شود که افرادی که با ائمه اطهار و خاندان ایشان آشنایی چندانی ندارند، با دیدن این زیبایی‌ها درباره شخصیت صاحبان این مقبره‌ها کنجکاو شده و به تحقیق در این زمینه بپردازند و همین امر می‌تواند زمینه هدایت آن‌ها را فراهم سازد و مشخص

است که هدایت افراد، ارزشی فراتر از تصور دارد.

با توجه به موارد متعدد بیان شده واضح گردید که بقاع متبرکه در جامعه شیعه نه تنها به عنوان مکان‌های مقدس و معنوی، بلکه به عنوان کانون‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی نقش‌آفرینی می‌کنند. این مکان‌ها به شیعیان هویت، وحدت و روحیه مقاومت می‌بخشند و به عنوان نمادهای زنده مکتب اهل بیت (ع)، جایگاه بی‌بدیلی در زندگی فردی و اجتماعی شیعیان دارند.

۳. اهداف تخریب بقاع متبرکه

در بخش دوم مقاله حاضر، برخی از اهداف مغرضین در تعرض به اماکن مقدسه پرداخته می‌شود. با طرح این موضوع به خوبی می‌توان به اهمیت این اماکن مقدس در جهان معاصر آگاه گردید. با توجه به طرح موارد متعددی که در زمینه آثار و برکات حرم‌های شریف امامان معصوم بیان شد، تخریب این مکان‌های مقدس نیز صرفاً به دلیل اعتقادی نیست بلکه دلایل متعددی را می‌توان برشمرد که در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۳-۱. تضعیف هویت شیعی

یکی از اصلی‌ترین اهداف تخریب قبور و حرم‌های خاندان امامت، تضعیف هویت شیعیان است. این مکان‌ها به عنوان نمادهای معنوی و تاریخی شیعیان، نقش مهمی در حفظ و تقویت هویت مذهبی آن‌ها ایفا می‌کنند. با تخریب این مکان‌ها، تلاش می‌شود تا پیوند شیعیان با تاریخ و اعتقادات خود قطع شود و هویت آن‌ها تضعیف گردد. به عبارت دیگر تخریب قبور و حرم‌ها به عنوان بخشی از سیاست‌های پاک‌سازی مذهبی و فرهنگی انجام می‌شود. این اقدامات ممکن است با هدف حذف نمادهای مذهبی یک گروه خاص و جایگزینی آن با نمادهای مذهبی یا فرهنگی دیگر صورت گیرد. این اقدامات به ویژه توسط گروه‌های تندرویی مانند وهابیت که به شدت با زیارت قبور و تقدیس اولیا مخالفند، انجام شده است.

۳-۲. تحریف تاریخ اسلام

تخریب حرم‌ها و قبور امامان معصوم (ع) و فرزندان‌شان همچنین در راستای تحریف تاریخ اسلام صورت می‌گیرد. این مکان‌ها به عنوان شواهد تاریخی و فرهنگی، نشان‌دهنده نقش اهل بیت (ع) و ذریه ایشان در شکل‌گیری تمدن اسلامی هستند. با نابودی این آثار، تلاش می‌شود تا تاریخ اسلام به گونه‌ای دیگر روایت شود و نقش خاندان اهل بیت (ع) در آن کمرنگ گردد. این اقدامات به ویژه در دوره‌هایی مانند حکومت بنی‌امیه و بنی‌عباس و همچنین در دوره معاصر توسط گروه‌های تکفیری مشاهده شده است.

۳-۳. ایجاد تفرقه میان مسلمانان

بقاع متبرکه به عنوان نمادهای وحدت و همبستگی میان مسلمانان شناخته می‌شوند. بنابراین

تخریب قبور و حرم‌های امامان معصوم (ع) و وابستگان به ایشان با هدف ایجاد تفرقه میان مسلمانان انجام می‌شود. این اقدامات باعث برانگیختن احساسات شیعیان و ایجاد تنش میان آن‌ها و دیگر فرق اسلامی می‌شود. گروه‌های تندرو با استفاده از این روش‌ها، تلاش می‌کنند تا اختلافات مذهبی را تشدید کرده و وحدت اسلامی را تضعیف کنند. این مسئله به‌ویژه در دوره معاصر و با ظهور گروه‌هایی مانند داعش و طالبان مشهود است.

۳-۴. مبارزه با معنویت و زیارت

زیارت قبور اولیای الهی به‌عنوان یکی از اعمال معنوی شیعیان، همواره مورد توجه بوده است. تخریب این مکان‌ها در راستای مبارزه با این سنت معنوی و جلوگیری از ترویج آن انجام می‌شود. گروه‌های تندروی مانند وهابیت، زیارت قبور را شرک می‌دانند و با تخریب این مکان‌ها، تلاش می‌کنند تا این سنت را از بین ببرند. این اقدامات نه تنها به مبارزه با معنویت شیعیان می‌پردازد، بلکه به دنبال حذف هرگونه نشانه‌ای از تقدیس اولیا و بزرگان دینی است.

۳-۵. نابودی آثار تاریخی و فرهنگی

حرم‌ها و بقیع متبرکه نه تنها مکان‌های مذهبی، بلکه آثار تاریخی و فرهنگی ارزشمندی هستند که نشان‌دهنده تمدن و هنر اسلامی می‌باشند. تخریب این مکان‌ها به معنای نابودی بخشی از میراث فرهنگی و تاریخی اسلام است. این اقدامات به‌ویژه در دوره‌های مختلف تاریخ، از جمله در حمله مغولان و در دوره معاصر توسط گروه‌های تکفیری، انجام شده است.

۳-۶. ایجاد رعب و وحشت

تخریب مکان‌های مقدس می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای ایجاد رعب و وحشت در میان پیروان آن مذهب استفاده شود. این اقدامات ممکن است به‌منظور سرکوب اعتراضات یا مقاومت‌های مردمی انجام گیرد. چنانچه ملاحظه شد موارد مذکور ابعاد مختلفی را در بر می‌گرفت که می‌توان آنها را در عناوین زیر دسته بندی کرد:

الف: اهداف سیاسی

از اصلی‌ترین اهداف تخریب اماکن مقدس زیارتی، تضعیف نفوذ سیاسی و اجتماعی شیعیان بوده است. امامان معصوم (ع) و ذریه طیبه ایشان به‌عنوان نمادهای عدالت و مقاومت در برابر ظلم، همواره مورد احترام و پیروی شیعیان قرار داشتند. حکومت‌های مستبد و مخالفان شیعه با تخریب این قبور، سعی در از بین بردن نمادهای مقاومت و کاهش محبوبیت ائمه در میان مردم داشتند. برای مثال، تخریب حرم امام حسین (ع) در کربلا توسط حکومت عباسی و بعدها توسط وهابیت، نمونه‌هایی از این اقدامات است.

ب: اهداف مذهبی

تخریب بقاع متبرکه گاهی با انگیزه‌های مذهبی و اعتقادی همراه بوده است. برخی گروه‌های تندرو مانند وهابیت، با استناد به تفاسیر خاصی از اسلام، زیارت قبور و ساخت بناهای مذهبی را شرک‌آمیز می‌دانند. از این رو، تخریب این مکان‌ها را به‌عنوان پاک‌سازی دین از بدعت‌ها توجیه می‌کنند. این اقدامات نه تنها به‌قصد نابودی مظاهر شیعه، بلکه برای تحمیل دیدگاه‌های مذهبی خاص خود انجام می‌شود.

ج: اهداف اجتماعی و روانی

تخریب قبور اولیای الهی همچنین تأثیرات عمیق روانی و اجتماعی بر جوامع شیعه داشته است. این قبور به‌عنوان مکان‌های مقدس و نمادهای هویت شیعی، نقش مهمی در تقویت روحیه و انسجام اجتماعی شیعیان ایفا می‌کنند. با تخریب این مکان‌ها، مهاجمان سعی در ایجاد ترس، یأس و تفرقه در میان شیعیان داشتند. این اقدامات گاهی به‌عنوان ابزاری برای سرکوب جنبش‌های مردمی و اعتراضات علیه حکومت‌های ظالم استفاده می‌شد.

د: اهداف اقتصادی

در برخی موارد، تخریب قبور امامان معصوم و ذریه مبارکشان با اهداف اقتصادی نیز همراه بوده است. این مکان‌ها به دلیل جذب زائران و ایجاد رونق اقتصادی در مناطق اطراف، گاهی مورد طمع حکومت‌ها یا گروه‌های مخالف قرار می‌گرفتند. با تخریب این مکان‌ها، نه تنها درآمد ناشی از زائران کاهش می‌یافت، بلکه اقتصاد محلی نیز تحت تأثیر قرار می‌گرفت.

نتیجه‌گیری

تخریب بقاع متبرکه به‌عنوان یک اقدام ضد فرهنگی و ضد مذهبی، اهداف متعددی را دنبال می‌کند. از تضعیف هویت شیعی و تحریف تاریخ اسلام تا ایجاد تفرقه میان مسلمانان و مبارزه با معنویت. این اقدامات نشان‌دهنده تلاش برای محو میراث معنوی و فرهنگی شیعیان است. حفظ این مکان‌ها نه تنها به‌عنوان وظیفه‌ای مذهبی، بلکه به‌عنوان مسئولیتی فرهنگی و تاریخی، بر عهده همه مسلمانان است. مرمت، بازسازی و توسعه این اماکن مقدس به‌راستی یک جهاد در راه حفظ میراث دینی، خدمت به جامعه اسلامی و تقویت ارزش‌های معنوی و اخلاقی است. از این رو این کار نه تنها به‌عنوان یک اقدام فرهنگی و مذهبی، بلکه به‌عنوان یک مسئولیت دینی و اجتماعی برای همه مسلمانان تلقی می‌شود. این جهاد، در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و معنوی، به تقویت هویت اسلامی و خدمت به جامعه کمک می‌کند و جایگاه والایی در اسلام دارد.

کتابنامه

قرآن کریم

- ابن طاوس حلی، عبدالکریم (۱۳۹۲). **فرحه الغری**، ترجمه محمدباقر مجلسی، قم: نورمحبت.
- اثنی عشران، مهدی و تقی پور، فائزه (۱۴۰۲). «شناسایی راهبردهای فرهنگی جهت تبدیل بقاع متبرکه به قطب فرهنگی»، **فصل نامه مطالعات راهبردی فرهنگ**، ۳(۲)، صص: ۸۵-۱۱۴.
- اوکاتی، مرضیه و گلی، مهرناز (۱۳۹۳). «نقش امام موسی کاظم در توسعه علم، فرهنگ و تمدن اسلامی»، **اولین کنگره تفکرو پژوهش دینی**، اردبیل، صص: ۱۶-۲۸.
- باقری، نفیسه و دردشتی، سمیرا (۱۳۹۲). «کارکردهای اجتماعی امامزادگان و مناسک مذهبی آنان»، **مجموعه مقالات کنگره بین المللی امامزادگان (حرمت حرم)**، اصفهان: سازمان اوقاف و امور خیریه.
- پورامینی، محمدحسین (۱۴۰۱). «دییلماسی زیارت و نقش آن در تقویت همبستگی و همگرایی جهان اسلام»، **فصل نامه زیارت**، ۱۳(۵۳)، صص: ۱۲۳-۱۴۶.
- خُرعاملی، محمدبن حسن (۱۴۲۴). **وسائل الشیعه**، قم: نشر اسلامی.
- سبحانی، جعفر (۱۳۸۷). **پاسداری از مرقد پیامبران و امامان**، تهران: مشعر.
- ضرابی، عبدالرضا (۱۳۷۹). «نقش و عملکرد مسجد در تربیت»، **مجله معرفت**، ۱(۳۳)، صص: ۴۱-۶۶.
- متقی هندی، علاء الدین علی بن حسام (۱۴۳۱). **کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال**، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). **تفسیر نمونه**، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- میررضی، فاطمه (۱۴۰۰). «آثار هویت ساز در جامعه نخستین شیعه»، **فصل نامه تاریخ اسلام**، ۲۲(۳)، صص: ۱۳۱-۱۶۰.
- نجاتی، محمدسعید (۱۳۹۵). «ضرورت احیای بقیع و آثار اسلامی تخریب شده»، **فصل نامه میقات حج**، ۲۴(۹۶)، صص: ۸۲-۹۷.
- نجفی، حافظ (۱۴۰۱). «نقش زیارت در توانمندی زائران برای مقابله با مشکلات زندگی»، **فصل نامه زیارت**، ۱۲(۴۹)، صص: ۱۱۳-۱۲۸.